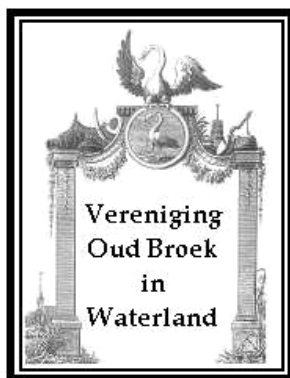

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 1 tot 2 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toegezonden.

Redactieadres: Leeteinde 5^A,
1151 AJ, Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van de inhoud slechts met toestemming.

Copyright © 2010 Broek in Waterland
ISSN: 1875-3876.

Nr 60 (december 2010)

WATERSNOOD IN BROEK IN WATERLAND - FEBRUARI 1825

Veel Broekers kennen nog verhalen van de watersnood van 1916. Waterland werd toen hard getroffen. Door de schok die deze ramp teweeg bracht is de herinnering aan de vorige watersnood weggespoeld. Ook in 1825 is Waterland echter overstroomd na een dijkdoorbraak, bij Durgerdam. Het was een zware watersnood, aan de oostkust van de Zuiderzee nog ernstiger dan hier. In Friesland en Overijssel zijn ongeveer 370 mensen omgekomen, in heel Noord-Holland 12.

Net als in 1916 was er een periode van zacht en nat weer voorafgegaan aan de storm, die op vrijdag 4 februari 1825 de dijkdoorbraak veroorzaakte. De dijken hadden zich volgezogen met water en waren daardoor week. Al op de avond van de 3^e februari was het water tot molenaarspeil gestegen. Dat betekent dat er permanent gepatrouilleerd werd op de Waterlandse zeedijk door de molenaars van het Hoogheemraadschap Waterland. Op 4 februari dreigde de dijk op verschillende plaatsen te bezwijken en werd het dijkleger opgeroepen. Uit Broek alleen al trokken 40 man naar Schellingwou, waar een flinke hap uit het talud was geslagen. Met man en macht werd gewerkt om het gat te dichten, wat uiteindelijk ook lukte. Op dat moment, het was ongeveer 3 uur 's middags, kwamen twee watermolenaars naar Schellingwou met een onheilstijding: de stenen beer bij Durgerdam was gebroken en verzakt, de oostelijke vleugel was al weggeslagen. Toen de mannen bij de plek aankwamen, was de beer al verdwenen en stortte het hoge water het diepe Waterland in. Het was half 4 in de middag.

Ongeveer om 8 uur 's avonds zette het water op in de sloten en wateren rond Broek, even later kwam de vloed over land aanbruisen, alles meeslepend in zijn vaart. Toen de mannen, die aan de dijk hadden gewerkt, laat in de avond met de melkschuit terugkwamen naar Broek, troffen

ze een overstroomd dorp aan. De bewoners waren hun zolders opgevlucht, waar ze angstig bij elkaar zaten, biddend en hopen dat hun huizen, die heen en weer schudden onder het watergeweld, het zouden houden. In de Broekermeer is een aantal huizen daadwerkelijk weggespoeld. Gelukkig vielen er hier geen doden.¹

Boeren probeerden intussen hun vee in de kerk in veiligheid te brengen. De kerk lag op het hoogste punt van het dorp. Omdat het water zo snel opkwam, haalden ze het vaak niet en is veel vee verdronken. Vooral boeren uit de Belmer- en Broekermeer leden zware verliezen. Van de in totaal 636 stuks hoornvee, melkkoeien, pinken en drie stieren, gingen er 252 verloren en bleven er 384 in leven. Van de 1219 schapen bleven er slechts 335 over.²

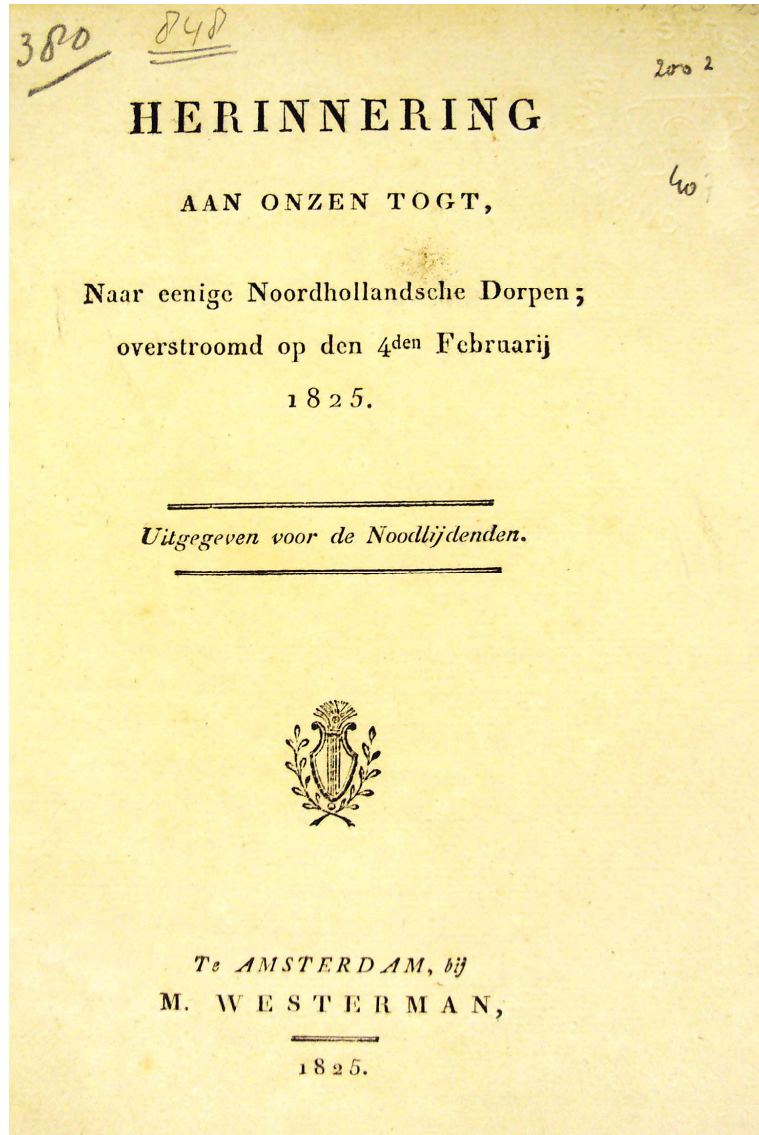
De volgende ochtend bood Broek een vreselijke aanblik. Het stormde nog steeds; het water zou die dag pas zijn hoogste punt bereiken. In het Havenrak kwamen de resten van weggespoelde huizen en dood vee uit de Broekermeer aandrijven, meegesleurd door het water.

Afbeelding 1: Merkteken van de hoogte van het water op 5 februari 1825 op de lantaarnpaal bij de kerkebrug.

Een verslag van de overstroming

Twee dagen later voer een Edammer met een paar vrienden naar Broek, omdat hij bezorgd was over zijn familieleden. Hij trof er nog hetzelfde schouwspel aan, alleen de wind was gaan liggen. Hij schreef een verslag van deze tocht dat werd uitgegeven. Het boekje, dat in dichtvorm is gesteld, is ondertekend met de hoofdletter M.³

Afbeelding 2: Titelpagina van het verslag in dichtvorm van de Edammer M.

In zijn verslag beschrijft de Edammer vrij uitgebreid wat hij zag. We kunnen zo zijn route volgen. Hij beschrijft ook enkele Broekers, waaronder zijn eigen familieleden. De beschrijving is zo duidelijk dat we zelfs kunnen nagaan om wie het gaat. Laten we zijn tocht reconstrueren.

De Edammers waren door de Purmerringsloot gevaren en naderden via de Noordmeer Broek. Meteen al zagen ze de gezwollen kadavers van verdronken vee drijven, en stalgerei en zelfs huisraad. De angst sloeg hun om het hart toen zij zich de volle omvang van de ramp realiseerden.

Wat zij gezien hebben is het best in M's eigen woorden weer te geven:

*Maar..Ach! Men zag 't tooneel der akeligheid beginnen;
het rundvee hing gekneld, verdronken in't geboomt,
of dreef nog in den stal, of was daar uit gestroomd*

Zij voeren onder de valbrug door (tegenwoordig de Kerkhofbrug) die door het watergeweld in het ongerede was geraakt en zagen een grijsaard staan voor een hooggelegen 'buurhuis' aan de overkant, wezenloos starend naar de kiel van hun scheepje. M kende de man en sprak hem aan. De oude boer bleef eerst nog even star voor zich uitstaren maar barstte toen los, met tranen in zijn ogen en bevend van aandoening zei hij, dat het *zijn* vee was, dat daar dood in de stal lag. De tochtgenoten hoorden het met pijn in het hart aan. Hij had echter ook goed nieuws: de familie van M was ongedeerd.

Wij herkennen in de bevende grijsaard moeiteloos IJf Smit, boer in de grote stolp in het Noordsche Bosch⁴. En hoewel hij zeker ook van aandoening heeft gebeefd, weten we dat hij waarschijnlijk aan Parkinson of een vergelijkbare aandoening leed, die een heftige tremor veroorzaakte waardoor hij een paar jaar later zelfs zijn eigen naam niet meer kon schrijven.

Vervolgens beklimmen de Edammer vrienden de hoge stoep van het voorname huis waarvoor ze IJf Smit hadden aangetroffen. Het huis wordt omschreven als een *hoog en prachtig huis*, en even verder zelfs als een *vorstelijk huis*. Dit moet wel het huis van Dirk Ditmarsch zijn, dat vroeger stond op de plaats waar nu de begraafplaats is. Zij begroeten de huisheer en wisselen geëmotioneerd ervaringen uit. Met vreugde om diens goedheid zien ze hoe Ditmarsch een aantal van zijn arme dorpsgenoten herbergt.

Als ze het huis weer verlaten komt een broer van M aangesneld en blij en opgelucht begroeten de gebroeders M elkaar. De Broeker broer meldt dat de hele familie het goed maakt.

Dan zet het hele gezelschap de tocht voort over het Die tot bij de kerk, het hoogste punt van het dorp, waar mensen en vee een toevlucht hadden gezocht. Buiten lag het verdronken vee op de keitjes, binnen stond het levend vee te loeien van honger en dorst. De wanhoop van de Broekers schrijnt ook nu nog:

*Ginds zag men één versuft bij 't loeiend rundvee staan;
Daar bood men 't dorstig vee het zoute water aan.
Hier liep en schreeuwde men, temidden van het loeijen,
Der in Gods heiligdom beklemd gestalde koeijen;
Men sleepte huilend' aan het voeder uit den boot,
Ginds wachtte men met smart naar 't uittedeelen brood,
Ontzettend treurtooneel.....*

Voort gaat de tocht over het Havenrak, waar ze maar met moeite door alles wat daar aan drijfhout, veenklompen en dood vee rondrijft, naar de zuidkant kunnen komen. Op de hoge brug (Pelserbrug?) zien ze nog vee staan dat niet in de kerk in veiligheid gebracht had kunnen worden omdat het water de beesten de pas afsneed. Ze varen achter het Nesje langs de tuinen van de huizen aan de Laan en zien daar één en al verwoesting; er zijn zelfs resten van huizen aangespoeld. Het water is bijna onbevaarbaar door planken, riet, gebruiksvoorwerpen en, alweer, dood vee. Moeizaam manoeuvreren ze er tussendoor en komen aan bij het huis van de broer. Daar leggen ze aan. Ze gaan of bij de broer binnen of in het familiehuis van de vader aan de Dorpsstraat, dat wordt niet helemaal duidelijk. In het huis ligt op de

benedenverdieping de blubber hoog, de bewoners hebben zich op de zolder teruggetrokken. Ook de overige familieleden en enkele burens hebben zich daar in veiligheid gebracht. Zij begroeten elkaar, blij en opgelucht dat ze nog leven, maar met tranen van verdriet om de uitgestane angsten en de vreselijke omstandigheden waarin zij zich bevinden. Aangedaan keert het groepje terug naar Edam om de daaropvolgende dagen steeds met water en brood Broek te komen bijstaan.

Pieter Munnich

Terug naar de anonieme schrijver M. In het exemplaar van het verslag dat in het Waterlands Archief in Purmerend wordt bewaard, is die 'M' met de pen, in 19^e eeuw's handschrift, aangevuld tot de naam Munnich. Wie zou die Munnich dan zijn? Alles wijst erop dat het de tweede zoon is van Juriaan Munnich, chirurgijn en heelmeeester, vermoedelijk uit Amsterdam afkomstig. Hij was in 1788 getrouwd met Theodora Falck, de dochter van de heelmeeester die woonde in het huis Dorpsstraat 20.⁵ Hij trouwde een vrouw en kreeg er een praktijk bij: Munnich werd de opvolger van zijn schoonvader.

Uit dit huwelijk met Theodora Falck had hij een zoon, Jan, die zich in 1825 als heelmeeester in Amsterdam had gevestigd. Na de dood van Theodora was hij in 1793 voor de tweede keer getrouwd, met de Broekse Pietertje Bertoen. Met haar kreeg hij nog vier zonen: Pieter, Cornelis, Dirk en Adriaan.⁶

Pieter, de oudste van deze vier, was naar Edam verhuisd, waar hij in 1816 ook trouwde, met Grietje Rolff. Pieter Munnich was ontvanger van het Recht van Registratie (een belasting) te Edam en intermediair controleur van het kadaster in dezelfde plaats. Een baan die hem vertrouwd had gemaakt met pen en inkt. Deze Pieter moet haast wel de schrijver van het dichtwerk zijn. Alle omstandigheden kloppen.

In 1825 woonden zijn drie broers nog in Broek: broer Cornelis, getrouwd met Maritje Bakker Jansd., had zich ook als heelmeeester in Broek gevestigd, net als zijn vader. Hij woonde op De Erven in huis nr 6, tegenwoordig nummer 20.⁷ De jongere Dirk, ook als heel- en vroedmeester geschoold, had moeite een positie te vinden. Hij zou praktijk gaan uitoefenen in Amsterdam (net als broer Jan), vervolgens in Broek om zich tenslotte in Loosdrecht te vestigen. In 1825 was hij nog ongehuwd en woonde hij in Broek, vermoedelijk bij zijn vader. Tenslotte de jongste broer Adriaan. Hij was boer geworden maar werd later ook grutter en koffiehuishouder. Hij was in 1823 getrouwd met Maritje Mooy en bleef, net als Cornelis, in Broek wonen. In 1824 had hij het huis van Hendrik Oudenhoff aan de Laan gekocht. Dit is vermoedelijk het huis waar Pieter Munnich en zijn vrienden de trap opklommen, om de naar zolder gevluchte familie te begroeten. Ook vader Juriaan leefde nog, dus Pieter had inderdaad heel wat familie in het zwaar getroffen dorp.

Schade

Van alle Broeker huisgezinnen is opgetekend wat ze verloren hadden in de watersnood. De geleden schade is uitgebreid geïnventariseerd, ook in andere getroffen dorpen en steden. Heel Nederland had gecollecteerd om de slachtoffers van de ramp te kunnen bijspringen. Ook de opbrengst van het boekje van Pieter Munnich was voor de slachtoffers bestemd. Om het geld goed te kunnen verdelen moest wel vastgesteld worden wat eenieder kwijtgeraakt was. Broek is wat dit betreft buitengewoon goed gedocumenteerd. Het dorpsbestuur had uitgebreide lijsten opgesteld en heeft die zelf goed bewaard.⁸ Daarnaast bevinden zich meer lijsten in de archieven van de commissie te Buiksloot, de 'Commissie tot Onderstand van de Slachtoffers van de Watersnood', die over de verdeling van de gelden ging.⁹ De slachtoffers

moesten terdege aantonen dat ze aanspraak konden maken op een uitkering. Deze lijsten zijn een rijke bron voor historici die sociaal-economisch onderzoek doen, of voor genealogen die willen uitzoeken wat hun voorouders bezaten en verloren hadden.

We geven hier enkele verliezen van de genoemde personen. Zo weten we dat IJf Smit negen melkkoeien bezat en een paard. Hij verloor één koe en zijn paard. Zijn zoon Sijmon woonde weliswaar ook in de grote stomp, maar oefende het boerenbedrijf kennelijk apart uit. Hij was de echte verliezer in het Noordsche Bosch. Hij hoorde tot de zwaarst getroffen boeren uit Broek en omgeving. Hij had 21 koeien bezeten, 7 pinken en 43 schapen. Na de ramp had hij nog slechts 6 koeien over. Hoe kwam dat? Waarom had zijn vader zijn koeien wel op het droge kunnen brengen en Sijmon niet? Had hij zoveel tijd nodig gehad om eerst vrouw en kinderschaar in veiligheid te brengen zodat hij aan de koeien niet meer toekwam? Of was hij een van de mannen geweest die naar Schellingwou waren gevaren om het gat te helpen dichten en kwam hij te laat terug om nog iets te kunnen redden? In de lijst wordt hij genoemd als een boer die zo zwaar getroffen was, dat hij niet meer in het onderhoud van zijn kroostrijk huisgezin kon voorzien. Zijn totale schade, waar ook huisraad en het verlies van hooi bij inbegrepen zijn, werd berekend op 1818 gulden. Ook vader IJf was in de problemen gekomen. Nog in 1825 verkocht hij het huis dat hij bezat op het Leeteinde.

Van Adriaan Munnich komen we ook enkele gegevens te weten via de lijsten met verliezen. Zo weten we dat Adriaan zijn 22 koeien, 3 pinken en zijn paard had kunnen behouden. Alleen zijn 77 schapen waren verloren gegaan. Hij was zijn hooi natuurlijk ook kwijt, het was bedorven door het zoute water.

Ditmarsch kon geen enkele aanspraak op steun maken. Zijn woonhuis was niet zwaar beschadigd. Andere huizen die hij in het dorp bezat hadden weliswaar schade opgelopen tot een totaal van 2000 gulden, maar hij werd geacht over voldoende middelen te beschikken om die zelf te herstellen. Ook Juriaan Munnich moest de geleden schade van 100 gulden aan zijn woonhuis zelf voor zijn rekening nemen. Het huis van Cornelis Munnich had niet geleden, evenmin als dat van Adriaan.

Broek heeft nog lang geleden onder de gevolgen van deze Watersnood. Pas aan het einde van juni was het water van het land weggemalen. De weiden waren toen een stinkende, zwarte vlakte geworden, en helemaal verzilt. De drie Waterlandse meren vielen pas in de zomer van 1826 weer droog. Het heeft lang geduurd voordat de boeren weer enigzins op het niveau van 1824 konden produceren. De Broeker welvaart had een flinke knauw gekregen.

Frouke Wieringa

november 2010

¹ Meer over de watersnood van 1825 in: Frouke Wieringa: Watersnood in Waterland, de ramp van 1825. Een publicatie van Vrienden van de Hondsbossche, Kring voor Noord-Hollandse waterstaatsgeschiedenis. Edam (HHNK) 2010

² Gegevens ontleend aan lijsten die de gemeente opstelde. Ze worden bewaard in het Waterlands Archief te Purmerend (WAP), archief gemeente Broek in Waterland (gem B in W) 1813-1925, inv. 284

³ M (=Pieter Munnich), Herinnering aan onzen togt naar eenige Noord-Hollandsche dorpen, overstroomd op den 4den Februarij 1825 (Amsterdam, 1825)

⁴ Zie voor IJf en Sijmon Smit: Frouke Wieringa: Het Noordsche Bosch, Broeker Bijdragen 58 (april 2010).

⁵ Juriaan Munnich was in eerste echt gehuwd met Theodora Falck, wier vader heemeester was geweest op datzelfde adres.

⁶ De genealogische gegevens van de familie Munnich zijn ontleend aan de stamboom die op de site *dekievita/home* op internet is gepubliceerd.

⁷ WAP, gem B in W 1813-1925, inv 181

⁸ WAP, gem B in W 1813-1925, inv 284.

⁹ Stadsarchief Amsterdam, archief van de gemeente Buiksloot, toegang 339 inv 444-447, archief van de districtscommissie te Buiksloot in Noord-Holland, van de Commissie tot onderstand der noodlijdenden door den watervloed.

N.B.: Een belangrijk tweede deel van dit archief wordt bewaard in het archief van het Hoogheemraadschap Waterland, in het Waterlands Archief te Purmerend (WAP, AHW nieuw, inv 158, 159, 160A, 160A'). Dit deel van het archief heeft commissie-voorzitter Simon de Vries waarschijnlijk onder zich gehouden. Het is gevoegd bij de correspondentie die hij voerde als dijkgraaf van het Hoogheemraadschap in de betreffende periode en die De Vries kennelijk ook zelf bewaarde (WAP, AHW nieuw, inv 160B). Het archief van de secretaris van de districtscommissie, J.J.Winter, schout van Buiksloot, is in het gemeentearchief van Buiksloot terecht gekomen en vandaar in Amsterdam.